

Vztahy k dětem z dětského domova

Kateřina Ludvová

Bakalářská práce
2007

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta humanitních studií

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně

Fakulta humanitních studií

Ústav pedagogických věd

akademický rok: 2006/2007

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: Kateřina LUDVOVÁ

Studijní program: B 7507 Specializace v pedagogice

Studijní obor: Sociální pedagogika

Téma práce: Vztahy k dětem z dětského domova

Zásady pro vypracování:

Zpracování teoretické části: charakteristika systému náhradní rodinné péče v ČR, dětské domovy z psychosociálního pohledu, začlenění dětí z dětských domovů do běžného života.

Zpracování praktické části: šetření mezi studenty středních škol ve Vsetíně, zaměřené na zjištění jejich postojů k dětem z dětských domovů.

Zpracování výsledků šetření.

Rozsah práce:

Rozsah příloh:

Forma zpracování bakalářské práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

MATĚJČEK, Z., KOLUCHOVÁ, J. a kol. Osvojení a pěstounská péče. Praha: Portál, 2002. ISBN 80-7178-637-3.

VOCILKA, M. Dětské domovy v České republice. Praha: Aula, 1999. ISBN 80-902667-6-2.

DUNOVSKÝ, J., RADVANOVÁ, S., KOLUCHOVÁ, J. Výchova dětí v náhradní rodinné péči. Praha: SPN, 1979.

MATĚJČEK, Z. a kol. Náhradní rodinná péče. Praha: Portál, 1999. ISBN 80-7178-304-8.

KOUKOLÍK, F., DRTILOVÁ, J. Zlo na každý den. Praha: Galén, 2001. ISBN 80-7262-088-6.

Vedoucí bakalářské práce:

PhDr. Zuzana Tichá

Ústav pedagogických věd

Datum zadání bakalářské práce:

23. února 2007

Termín odevzdání bakalářské práce:

25. května 2007

Ve Zlíně dne 23. února 2007

L.S.

Ing. Jitka Chudarová
pověřená děkanka

prof. PhDr. Vlastimil Švec, CSc.
ředitel ústavu

ABSTRAKT

Bakalářská práce se zabývá problematikou začleňování dětí z dětských domovů do společnosti a do běžného života. V teoretické části se věnuji charakteristice ústavní péče a dětských domovů a jejich vlivu na psychický vývoj dětí, které v dětských domovech vyrůstají. Praktická část je zaměřena na zjišťování postojů dospívajících lidí k dětem z dětského domova a na to, jaké mají dospívající lidé povědomí o dětských domovech.

Klíčová slova:

náhradní rodinná péče, ústavní výchova, psychická deprivace, dětský domov, potřeba mezi-lidských vztahů.

ABSTRACT

The bachelor thesis is concerned with integrating of children from creches to society and to usual life. I write about characteristic of constitutional care and creches in theoretical part and also I write about their influence on mental evolution of children, who grow up there. Practical part is localized on postures of adolescents to children from creches and also I try to find out, what adolescents know about creches.

Keywords:

foster care, constitutional care, mental deprivation, creches, need of interpersonal relations.

Prohlášení:

Prohlašuji, že na předložené bakalářské práci jsem pracovala samostatně a všechna použitá literatura je uvedena v literárních odkazech.

Ve Zlíně 18. 5. 2007

.....

Poděkování:

Děkuji paní PhDr. Zuzaně Tiché za odborné vedení, za konzultace, za pomoc a především za dobře míněnou kritiku, která mi hodně přinesla.

OBSAH

ÚVOD.....	9
I TEORETICKÁ ČÁST	11
1 CHARAKTERISTIKA SYSTÉMU NÁHRADNÍ RODINNÉ PÉČE V ČESKÉ REPUBLICE	12
1.1 FORMY NÁHRADNÍ RODINNÉ PÉČE	12
1.1.1 Osvojení	13
1.1.2 Pěstounská péče.....	15
1.1.3 Poručenství.....	16
1.1.4 Opatrovnictví.....	17
2 ÚSTAVNÍ PÉČE	18
2.1 ÚSTAVNÍ VÝCHOVA	18
2.1.1 Nařízení ústavní výchovy	18
3 PSYCHICKÁ DEPRIVACE U DĚTÍ V ÚSTAVNÍ PÉČI	20
3.1 POJEM DEPRIVACE	20
3.1.1 Deprivace sociální	20
3.1.2 Deprivace citová.....	21
3.1.3 Deprivace psychická.....	21
3.2 ÚSTAVNÍ VÝCHOVA A PSYCHICKÁ DEPRIVACE.....	21
4 DĚTSKÉ DOMOVY	24
4.1 ÚLOHA DĚTSKÝCH DOMOVŮ	24
4.2 VÝVOJ DĚTSKÝCH DOMOVŮ V ČESKÉ REPUBLICE	25
4.3 DRUHY DĚTSKÝCH DOMOVŮ	27
4.3.1 Dětské domovy internátního typu	27
4.3.2 Dětské domovy rodinného typu.....	27
4.4 NEGATIVNÍ STRÁNKY DĚTSKÝCH DOMOVŮ	29
5 DĚTI Z DĚTSKÝCH DOMOVŮ A JEJICH ZAČLEŇOVÁNÍ DO SPOLEČNOSTI.....	32
5.1 VRSTEVNICKÉ SKUPINY A PROŽÍVÁNÍ MEZILIDSKÝCH VZTAHŮ	32
5.2 OBTÍŽNOST PŘI NAVAZOVÁNÍ VZTAHŮ U DĚTÍ Z DĚTSKÝCH DOMOVŮ	33
II PRAKTICKÁ ČÁST	35
6 EMPIRICKÝ VÝZKUM ZAMĚŘENÝ NA ZJIŠŤOVÁNÍ POSTOJŮ STUDENTŮ K DĚTEM Z DĚTSKÝCH DOMOVŮ.....	36

6.1	VYMEZENÍ ZKOUMANÉHO PROBLÉMU.....	36
6.2	PROČ JSEM SI VYBRALA TENTO PROBLÉM?	36
6.3	VÝZKUMNÁ METODA.....	36
6.4	VÝZKUMNÝ VZOREK	36
6.5	PRŮBĚH VÝZKUMU	37
7	VYHODNOCENÍ DAT A ZÁVĚR VÝZKUMNÉ ČÁSTI.....	38
7.1	VYHODNOCENÍ DAT.....	39
7.2	ZÁVĚR VÝZKUMNÉ ČÁSTI	63
	ZÁVĚR	64
	SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY.....	65
	SEZNAM POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK	67
	SEZNAM PŘÍLOH.....	68

ÚVOD

Téma mé bakalářské práce Vztahy k dětem z dětských domovů jsem si zvolila především na základě praxe v dětských domovech, kde jsem měla možnost poprvé se zblízka setkat s dětmi z dětského domova. Praxe v těchto zařízeních hodně ovlivnila mou profesní orientaci, a proto jsem se rozhodla se touto problematikou podrobněji zabývat právě v bakalářské práci.

Každé dítě potřebuje mít svou rodinu, ve které má své zázemí, mít své rodiče, kteří mu zajistí výchovu a především mu poskytnou dostatek lásky a jistoty, že se má vždycky kam vrátit, že jej bude pokaždé čekat někdo s otevřenou náručí. Ale ne každé dítě má to štěstí mít svou rodinu, ať už je důvod jakýkoli. A tehdy se objevuje jako záchranný kruh dětský domov. I když má výchova dětí v dětském domově spoustu nedostatků, je to zatím jediný způsob, jak se postarat o děti, které nemají svou rodinu. Většina nedostatků postupem času vymizí, ale jeden zde bude asi napořád, a tím je vliv dětství a dospívání stráveného v dětském domově na budoucnost dítěte. A proto jsem se zaměřila ve své bakalářské práci hlavně na negativní dopad výchovy dětí v dětských domovech, na jejich psychický vývoj a na začlenění dětí do společnosti.

Cílem mé bakalářské práce je poukázat na hlavní problémy, které s sebou nesou dětské domovy, a zjistit, zda je opravdu nesnadné zapojení dětí z dětských domovů do běžného života.

Bakalářská práce je tvořena šesti kapitolami. První kapitola charakterizuje systém náhradní rodinné péče v České republice, adopci, pěstounskou péči, opatrovnictví a poručnictví. Ve druhé kapitole se zabývám ústavní péčí, na kterou navazuje třetí kapitola, která pojednává o psychické deprivaci v souvislosti s ústavní výchovou. Ve čtvrté kapitole se věnuji charakteristice dětských domovů, jejich vývoji v minulosti, dělení dětských domovů a také se dotýkám negativních stránek dětských domovů. V páté kapitole se zaměřuji na to, jak jsou děti z dětských domovů přijímány do společnosti a mezi děti, kteří vyrůstali v rodinách. V šesté, poslední kapitole popisuji svůj výzkum, který se zabývá zjišťováním postojů dospívajících lidí k dětem z dětských domovů a tomu, jak je přijímají či nepřijímají. Kvantitativní výzkum probíhal formou dotazníku na dvou středních školách ve Vsetíně, na Střední zdravotnické škole a na Střední průmyslové škole. Zajímalo mě, jaký mají studenti 3.

ročníků přehled o organizaci dětského domova a také jak oni sami vnímají začleňování dětí z dětských domovů mezi vrstevníky. Studenti měli především vyjadřovat své názory na danou problematiku, díky tomu jsem se více dozvěděla, co si o této tématice myslí.

I. TEORETICKÁ ČÁST

1 CHARAKTERISTIKA SYSTÉMU NÁHRADNÍ RODINNÉ PÉČE V ČESKÉ REPUBLICE

Náhradní rodinná péče je forma péče o děti, kdy je dítě vychováváno „náhradními“ rodiči v prostředí, které se nejvíce podobá životu v přirozené rodině. Tou je u nás zejména adopce (osvojení) a pěstounská péče. Vedle náhradní rodinné péče existuje také náhradní výchovná péče. Je to forma péče o děti, které nemohou být z nejrůznějších důvodů vychovávány ve vlastní rodině. Nejčastěji jde o péči ústavní, v níž je dítě vychováváno až do své dospělosti.

1.1 Formy náhradní rodinné péče

Pro snadnější a rychlejší orientaci uvádím přehled typů náhradní rodinné péče:

1. Osvojení

- „zrušitelné“, tj. osvojení 1. stupně;
- „nezrušitelné“, tj. osvojení 2. stupně;
- mezinárodní osvojení.

2. Pěstounská péče

- individuální pěstounská péče
  - příbuzní (např. prarodiče);
  - cizí osoby („klasická“ pěstounská péče jako dlouhodobé řešení);
- skupinová pěstounská péče
  - zařízení pro výkon pěstounské péče (pěstounské páry);
- SOS dětské vesničky (matka-pěstounka).

1.1.1 Osvojení

„Osvojení vedle svého hlavního poslání, kterým je a zůstává nahradit nezletilému dítěti chybějící stabilní rodinné prostředí, přispívá výchovou, péčí a láskou zároveň k naplňování smyslu života osvojitelů, v jejichž rodině začíná osvojenec žít.

Osvojení je právně zakotveno v § 63 - § 73 zákona č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů a osvojení nezrušitelné v § 74 - § 77 zákona o rodině.

Při osvojení přijímají manželé či jednotlivci za vlastní opuštěné dítě a mají k němu stejná práva a povinnosti, jako by byli jeho rodiče. Vzájemná práva a povinnosti mezi osvojeným dítětem a jeho původní rodinou osvojením zanikají.“ (Matějček, Koluchová, 2002, s.14)

Osvojením, a to bez ohledu na to, jde-li o osvojení zrušitelné nebo nezrušitelné, vzniká mezi osvojencem a osvojitelem obdobný poměr, jako je mezi pokrevními rodiči a nezletilými dětmi. Osvojiteli se tak dostává práv a povinností, které tvoří souhrn rodičovské zodpovědnosti, což jsou to práva a povinnosti, které mají rodiče při péči o nezletilé dítě, zahrnující zejména péči o jeho zdraví, o jeho tělesný, citový, rozumový a mravní vývoj, dále při zastupování dítěte, a konečně při správě jeho jmění. (Matějček, Koluchová, 2002)

Zvláštností nezrušitelného osvojení je, že soud při něm na návrh osvojitele zároveň rozhodne, aby byl osvojitel zapsán v matrice místo rodiče osvojence. V důsledku toho jsou osvojitelé uváděni jako rodiče dítěte v rodném listě dítěte. Zápisem osvojitele do matriky místo rodiče osvojence je sledován cíl prohloubit i v tomto směru poměr mezi osvojitelem a osvojencem a přiblížit jej co nejvíce poměru pokrevního rodiče a dítěte. Pro nezrušitelné osvojení je stanovena minimální věková hranice osvojovaného dítěte jeden rok. Toto osvojení nelze zrušit. Osvojitelé spojují tedy definitivně a navždy svůj osud s osudem dítěte.

„O osvojení rozhoduje soud a před jeho rozhodnutím musí uplynout nejméně tři měsíce, po které zájemce pečuje o dítě na své náklady. Hovoříme o tzv. předadopční péči.“ (Matějček a kol., 1999, s.33)

Osvojit lze pouze dítě nezletilé, pokud mu je osvojení ku prospěchu. Mezi osvojitelem a osvojencem musí být přiměřený věkový rozdíl. (Matějček, Koluchová, 2002)

V minulosti to však bylo jinak. Soud připustil osvojení jen tehdy, když nebylo pravděpodobné, že by osvojitel měl vlastní děti, osvojitel také musel splňovat další podmínky, např. musel být starší 40 let a bezdětný.

V současnosti však byla řada ustanovení zrušena a nahrazena jinými. U osvojitelů už není rozhodující věková hranice. Osvojiteli se mohou stát ti, kteří zaručují způsobem svého života, že adopce bude ku prospěchu dítěte a společnosti.

„Ve vývoji koncepce osvojení můžeme postřehnout tendenci směřující od sledování majetkového hlediska k hledisku zajištění zájmů adoptovaného dítěte i společnosti. Sleduje se záměr, aby se osvojené dítě opravdu stalo rodinným příslušníkem osvojitele. Osvojením se zajišťovala výchova a výživa v rodinném prostředí i dětem, které o ni přišly nebo jejichž rodiče nebyli schopni ji zabezpečit.“ (Švancar, Buriánová, 1988, s.49)

Dnes už si může osvojit dítě manželská dvojice, manžel nebo manželka rodiče dítěte i osamělá osoba. Avšak při nedostatku dětí, které jsou k adopci vhodné, mají osaměle žijící osoby jen malou naději, že by mohli dítě do osvojení získat.

Dlouhodobé zkušenosti s osvojením ukazují, že rozvoj osobnosti osvojeného dítěte a jeho výchova probíhají normálně jako u jiných dětí. Ke krizovým situacím dochází však občas v období puberty, popřípadě v postpubertálním období, když osvojenec zjistí, zpravidla indiskrecí dospělých osob nebo dětí z jeho okolí, že jeho „rodiče“ nejsou vlastně jeho rodiče. Pro dítě je taková situace emocionálně velmi složitá, neurotizující a může vyústit v nežádoucí jednání uvnitř rodiny i mimo ni, k útěkům z domova apod. V metodice výchovy osvojenice je velmi důležitá otázka, kdy a jak mají osvojitelé dítě na setkání s takovou situací připravit, a ovlivnit tak její průběh a řešení. Nebezpečí těchto krizových situací se snižuje tím víc, čím mladší dítě bylo osvojeno. U nezrušitelného osvojení dítěte bývá toto riziko minimální. (Švancar, Buriánová, 1988)

Zde se nabízí otázka, zda povědět nebo raději zatajit to, že bylo adoptované. *„Někteří adoptivní rodiče podnikají nejrůznější ochranná opatření (např. přeruší styky se známými, přestěhují se), jen aby zachovali tajemství adopce před svým dítětem. Ale zkušenosti ukazují, že všechna takováto opatření nejsou dost účinná a že nejlepším zajištěním je přece jen pravda.“* (Matějček, 1989, s.47)

1.1.2 Pěstounská péče

„Pěstounská péče je upravena v zákoně č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů, v zákoně č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů (ustanovení o zprostředkování pěstounské péče, o zařízení pro výkon pěstounské péče), v zákoně č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře, ve znění pozdějších předpisů (dávky pěstounské péče), a v právních předpisech o sociálním zabezpečení (nemocenské a důchodové pojištění pěstounů).“ (Matějček, Koluchová, 2002, s.16)

Pěstounská péče je státem garantovaná a kontrolovaná forma náhradní rodinné péče, která zajišťuje dostatečně hmotné zabezpečení dítěte i přiměřenou odměnu těm, kteří se ho ujali. Dítě může být svěřeno do pěstounské péče fyzické osobě nebo do společné pěstounské péče manželů. Jediným rozhodujícím činitelem z hlediska právního je tu zájem dítěte. Svazek pěstounů s dítětem je podstatně volnější, než je tomu při osvojení. Pěstounská péče vzniká rozhodnutím soudu a pěstoun je povinen podávat soudu pravidelné zprávy o výkonu své pěstounské péče. Pokud k tomu má soud vážné důvody, může rozhodnout o zrušení pěstounské péče.

Osoba pěstouna musí poskytovat záruku řádné výchovy dítěte. Pěstoun zastupuje dítě a spravuje jeho záležitosti v běžných věcech, avšak k výkonu mimořádných záležitostí potřebuje souhlas zákonného zástupce dítěte. Pěstounskou péčí nevzniká příbuzenský vztah dítěte s pěstouny a jejich příbuznými. Ale i když nejsou podloženy právními normami, přesto se tyto vztahy obvykle neformálně vytvářejí a udržují.

„Dítěti v pěstounské péči zůstává nejdříve příjmení po vlastních rodičích, později je však možno zažádat na matrice o jeho změnu. Také styk původních rodičů s dítětem není vyloučen – v některých případech však může být rozhodnutím soudu i podstatně omezen. Je-li dítě svěřeno do pěstounské péče ve věku, kdy je schopno posoudit její obsah, má být zajištěno také jeho vyjádření.“ (Matějček, Koluchová, 2002, s.17)

Pěstounská péče poskytuje náhradní rodinné prostředí dětem, pokud:

- nemohou dlouhodobě vyrůstat v prostředí rodiny, kterou tvoří jejich vlastní rodiče;
- ústavní péče ohrožuje či narušuje jejich vývoj;
- nemohou být z nejrůznějších důvodů, ať už jsou to důvody právní, zdravotní nebo sociální, svěřeny do osvojení.

Na rozdíl od osvojení pěstounská péče zaniká dosažením zletilosti dítěte, tj. v 18 letech. Právně neřešenou otázkou zůstává, jak zajistit budoucnost dítěte po 18. roce, kdy dosáhlo zletilosti, ale ne ještě plné společenské samostatnosti. (Švancar, Buriánová, 1988)

Rozeznáváme dva typy pěstounské péče:

- individuální pěstounská péče, která probíhá v běžném rodinném prostředí, jen pouze otce a matky je zde pěstoun s pěstounkou, kteří většinou mají své vlastní děti nebo již děti vychovali;
- skupinová pěstounská péče, která probíhá v „zařízeních pro výkon pěstounské péče“, což jsou velké pěstounské rodiny, někdy i s vlastními dětmi pěstounů a dalšími třeba 4-6 nebo i více dětmi přijatými. Jiným takovým „zařízením pro výkon pěstounské péče“ jsou SOS dětské vesničky, kde je pěstounskou péčí pověřena sama matka-pěstounka. Ta mívá většinou ku pomoci další osobu, které se říká „teta“ a která matce pomáhá při vedení domácnosti a výchově dětí. Matka-pěstounka se svěřenými dětmi bydlí v samostatném domečku. Skupina 10-12 takových domečků představuje Vesničku. Rodinu v domečku tvoří tedy matka-pěstounka a zpravidla 6 a více dětí různého pohlaví a věku. Častou jsou to sourozenci pocházející z jedné vlastní rodiny, která z nějakého důvodu ve svých funkcích selhala. (Matějček, Koluchová, 2002).

1.1.3 Poručenství

Poručník je zákonným zástupcem dítěte, mezi ním a dítětem však nevzniká poměr jako mezi rodiči a dětmi. Poručník má práva a povinnosti, kterými jsou výchova dítěte, zastupování dítěte a správa majetku dítěte. Soud ustanoví dítěti poručníka v případě, že:

- rodiče dítěte zemřeli;
- byli zbaveni rodičovské zodpovědnosti;
- byl pozastaven výkon jejich rodičovské odpovědnosti;
- nemají způsobilost k právním úkonům v plném rozsahu (Matějček a kol., 1999).

Výkon této funkce je pod pravidelným dohledem u soudu, ať jde o správu majetku dítěte nebo o jeho výchovu. Poručník musí, zpravidla jednou za rok, podat soudu zprávy o dítěti. Všechna podstatná rozhodnutí, která se týkají dítěte, vyžaduje schválení soudem.

1.1.4 Opatrovnictví

„Opatrovnictví je další pojem užívaný v náhradní rodinné péči. O ustanovení opatrovníka rozhoduje soud usnesením, v němž vymezí rozsah jeho práv a povinností vůči dítěti, a to vždy s ohledem na důvod, pro který byl dítěti opatrovník ustanoven. Opatrovník je dítě ustanoven např. při řízení o osvojení. Opatrovník vykonává pouze některá rodičovská práva stanovená soudním rozhodnutím – není však zákonným zástupcem dítěte. Opatrovník ve srovnání s poručníkem nahrazuje rodiče pouze v omezeném rozsahu, dílčím způsobem vykonává některá práva a povinnosti rodičů.“ (Matějček, Koluchová, 2002, s.19)

2 ÚSTAVNÍ PÉČE

Tam, kde rodina z některých důvodů v péči o dítě naprosto selhává a není možné či vhodné zvolit osvojení či pěstounskou péči, je potřeba zajistit dítěti jiné výchovné prostředí. Zde lze volit – zpravidla dočasně – některé kolektivní výchovné zařízení. Mohou to být např. zvláštní dětská zařízení v resortu zdravotnictví, dětské domovy v resortu školství a ústavy sociální péče v resortu sociálních věcí. O dítě už není pečováno náhradním rodičem, ale institucí, v níž má vychovatel jen částečnou zodpovědnost, opatrovníkem bývá v těchto případech sociální pracovníce.

2.1 Ústavní výchova

„Ústavní výchova je opatření nařizované soudem v občanskoprávním řízení podle zákona o rodině nezletilým do osmnácti let. Nařizuje se v případech, kdy jiné předcházející výchovné opatření, jako například napomenutí, dohled nad výchovou, svěřením dítěte do péče jiného občana atd., nevedlo k nápravě, nebo jestliže z jiných závažných důvodů nemohou rodiče výchovu dítěte zabezpečit. Pokud je to v zájmu nezletilého nutné, může soud nařídit ústavní výchovu i v případech, kdy jiná výchovná opatření nepředcházela.“ (Švancar, Burianová, 1988, s.11)

2.1.1 Nařízení ústavní výchovy

Ústavní výchova se nařizuje nezletilým mravně narušeným nebo i jen mravně ohroženým, u nichž je zanedbána řádná rodičovská výchova nebo těm, kteří žijí v patologickém rodinném prostředí, kde je jejich řádný vývoj ohrožen. Nařizuje se také z objektivních důvodů, například pracuje-li otec dočasně v zahraničí a matka je hospitalizována v nemocnici a o dítě se nemá kdo starat. Ústavní výchova se nařizuje pouze v případech, kdy poruchy chování nezletilých nedosáhly intenzity trestného činu. Ústavní výchova je tedy opatřením, které nemá trestní charakter na rozdíl od nařízené ochranné výchovy. Je v něm silně zdůrazněn prvek prevence.

Ústavní výchova není časově omezena, trvá tak dlouho, dokud to vyžaduje její účel, nejdéle však do dosažení plnoletosti, není-li výjimečně prodloužena z důvodu přípravy dítěte na povolání. (Švancar, Buriánová, 1988)

3 PSYCHICKÁ DEPRIVACE U DĚTÍ V ÚSTAVNÍ PÉČI

Snad každý, kdo má nějaký vztah k dětem, slyšel nebo četl v poslední době něco o psychické deprivaci. Jde tedy o nějakou novou poruchu dětského vývoje, která dříve neexistovala? Rozhodně ne, v každé době a v každé společnosti byly děti za určitých podmínek nějak ochuzeny ve svém duševním vývoji, strádaly duševně čili byly deprivovány.

3.1 Pojem deprivace

Deprivace označuje nedostatečné uspokojení důležité potřeby. Může se jednat o nedostatek prokazovaného respektu, pociťovaného bezpečí, lásky nebo sociálních vazeb, ale i strádání z nedostatku smyslových podnětů. Slovo deprivace má svůj původ v latinském jazyce (pri-vo – zbavit), vžilo se ovšem je překládat jako strádání. Deprivace je totiž skutečné zbavování jedněch druhými, což může vést k izolaci a následně k sociální smrti deprivovaného. Je smutné, že deprivaci si nezpůsobujeme sami, ale deprivují nás jiní lidé a jiné okolnosti. V tomto významu lze slovo deprivace vnímat a chápat jako ztrátu, zbavení, nedostatek něčeho, utrpení z nedostatku smyslových podnětů, dlouhodobý nedostatek tělesných a duševních potřeb.

Deprivace může mít různé podoby: fyzická (biologická), sensorická, sociální, citová a psychická. (Čáp, 1983)

3.1.1 Deprivace sociální

Sociální deprivaci může vyvolat např. ztráta kontaktů s blízkými, ztráta zaměstnání, ztráta bydliště. Lidé strádají ztrátou sociální identity. Trpí odmítnutím vlastní rodinou a blízkými. Tím, že jsou lidé vlivem špatné finanční situace zbavováni domova, kde vychovali děti, jsou velmi vážně narušeny rodinné vazby. Dlouhodobou nezaměstnaností se vzdalují příležitostí na změnu rostoucí negativní sociální situace a sociálního stavu.

3.1.2 Deprivace citová

Citová deprivace může vzniknout z neuspokojené potřeby dotyku, přátelství, lásky a jistoty. Lidé strádají (ne)dotyky a (ne)láskou a štítlivou lítostivostí toho tzv. lepšího okolí. Potřeba lásky nebo přátelství je velmi silná, ale bohužel nemůže být plně a dlouhodobě uspokojena, vlivem depresí, těžko zvladatelnými pocity osamělosti, nemocemi nebo pracovními nebo finančními nesnázemi a vlivem zhoršujícího se vyjadřování vlastních vnitřních pocitů.

3.1.3 Deprivace psychická

„Je definována jako duševní strádání především z nedostatku citových a společenských podnětů. Může samozřejmě postihnout člověka v jakémkoliv věku, ale v časném dětství, kdy se kladou základy pro vývoj lidské osobnosti, mohou být následky takového strádání zvláště závažné a nebezpečné.“ (Matějček, 1989, s.42)

3.2 Ústavní výchova a psychická deprivace

Poznatky o psychické deprivaci vycházejí především z psychologického a lékařského výzkumného sledování jednak dětí z narušených a rozvrácených rodin, jednak dětí v ústavní péči, které tam byly buď od narození, nebo se tam v různém věku dostaly ze své vlastní špatné rodiny.

„U dětí, které odmalička vyrůstaly v různých ústavech, lze rozlišit několik typů postižení dítěte časným duševním strádáním. U některých se projeví prostě tím, že sníží své nároky na přívod podnětů. Jsou apatické, pasivní, zaujaté jednoduchou hrou – a v duševním vývoji zaostávají. U jiných dětí s živějším temperamentem se naopak v situaci „ochuzení“ nároky zvyšují. Úporně se domáhají svého práva na lásku, provokují, vynucují si pozornost, dělají naschvály, jsou zlé a útočné vůči druhým dětem, v nichž vidí konkurenci v boji o přízeň dospělých. Zvykají si na tresty, které se na ně jen sypou. Jako by svým chováním říkaly: Nemohu-li dostat pohlázení, tak aspoň pohlavek! Jiné děti nedostatek citových a společenských podnětů vyrovnávají jakýmsi nezaměřeným, rozptýleným společenským zájmem. Jsou stejně přítulné a milé ke každé návštěvě, která do ústavu přijde, ať je to lékařka, která je

vyšetřuje, instalatér nebo vlastní matka, která se přišla na dítě podívat. Na každého se věší, s každým se chtějí pomazlit. Neznají pevné, vřelé, výhradní pouto, které je mezi dítětem a rodiči a které mu umožňuje odlišit „jeho“ lidi od všech ostatních a cizích. Všem těmto příznakům je společný hluboký pocit nejistoty a nedokonale nebo vadně vytvořené vědomí vlastní osoby, vlastního já.“ (Matějček, 1989, s.46)

Kolektivní péče má zejména u malých dětí za následek psychickou deprivaci, která se projevuje celkovým opožděním vývoje a negativně ovlivňuje psychický a citový vývoj dítěte až do dospělosti, trvá-li tento stav delší dobu. Negativní následky ústavní výchovy se pak přenášejí i do dalších generací. Ten, kdo prožije dětství nebo jeho velkou část v ústavu, není obvykle schopen navazovat kvalitní a trvalé citové vztahy a jako rodič selhává, protože nemá dostatek vzorů rodičovského chování. Ročně opouští brány ústavů po dosažení zletilosti několik stovek dětí, které často nemají kam se vrátit a končí pak na ulici, v delikventních partách, v lepším případě v azylových domech.

Postupně bylo prokázáno, že vývoj dětí v ústavní péči bývá obvykle opožděn a narušen. Čím je toto opoždění a další nežádoucí projevy v chování dětí v domovech způsobeno? Tak jako má dítě své tělesné potřeby, má i své potřeby duševní, jejichž uspokojování je stejně důležité. Kojenec, který je pouze přebalen a dostane najíst, aniž by se s ním někdo pomazlil, hovořil na něj, prostě se mu s láskou a individuálně věnoval, výrazně zaostává ve vývoji, je apatický, neprospívá ani po tělesné stránce a budí dojem těžce nemocného dítěte. Takový obraz poskytuje jak kojeneček odňatý z extrémně špatné rodiny – ten bývá navíc zanedbáván i po stránce tělesné, tak kojeneček v takovém ústavním prostředí, kde není individuálnímu přístupu a vůbec psychologicko-výchovným otázkám věnována náležitá pozornost. Opoždění a narušení vývoje dítěte v ústavní péči není však podmíněno jen úrovní výchovy a kvalitou vztahů pracovníků ústavu k dítěti; uplatňují se zde také genetické dispozice dítěte i stupeň a kvalita jeho poškození rodinou vlastní. (Dunovský, Radvanová, Koluchová, 1979)

„I když je v poslední době věnována aspektům psychologicko-výchovným zvýšená péče, přesto vyplývá z dlouhodobých srovnávacích studií, že děti v ústavní péči se i při nejlepší snaze a péči zpožďují za dětmi z průměrných rodin a že je v různé míře narušen i jejich vývoj v citové a sociální oblasti. Z kritického rozboru pak vyplývá, že v prostředí dětského domova nemohou být všechny psychické potřeby dítěte v plné míře a trvale uspokojeny.“ (Dunovský, Radvanová, Koluchová, 1979, s.44)

Ústavní výchova projevuje v poslední době tendenci přiblížit se výchově rodinné, zmírnit nebezpečí deprivace a poškození dítěte a podle celkové perspektivy rodiny dítěte umístit je buď do domova typu internátního nebo do domova typu rodinného. I když se úroveň výchovné práce v domovech zlepšila, i když tam přibývá kvalifikovaných a nadšených pracovníků, přesto znamená ústavní výchova pro dítě nebezpečí duševního strádání a různých potíží v jeho dospívání a v dospělosti. Dítě nemůže v domově navázat trvalý vztah k jedné osobě, která by mu dávala pocit jistoty a měla s ním společné perspektivy. Samozřejmě, že i v domově vznikají citové vztahy mezi dítětem a vychovatelem, dítě je jimi stimulováno a obohacováno, ale čím je tento vztah ze strany dítěte hlubší, tím neliběji nese, že oblíbený vychovatel nepatří jemu, že s ním nemůže být trvale, a vážně je pak zraněno zpřetrháním tohoto vztahu při přemístění do jiného domova nebo při odchodu vychovatele.

„Když uvážíme, že změní několikrát své prostředí – a není výjimkou dítě, které žilo i ve více než pěti prostředích – nemůžeme se divit jeho citové zploštělosti až otupělosti, jeho nedůvěře v lidi a obtížné zvládnutelnosti.“ (Dunovský, Radvanová, Koluchová, 1979, s.45)

4 DĚTSKÉ DOMOVY

Dětské domovy mají v síti školských zařízení pro ústavní a ochrannou výchovu specifické postavení. Jejich úkolem je zajistit všestrannou výchovnou, sociální a materiální péči dětem a mládeži postrádající z nejrůznějších příčin vlastní pozitivní rodinné prostředí. U těchto dětí není problémem porucha chování, ale selhávání rodičů při plnění jejich povinností.

4.1 Úloha dětských domovů

Prostřednictvím dětských domovů zabezpečuje stát náhradní výchovnou péči všem nezletilým, jejichž situace takový druh společenské pomoci vyžaduje a kteří nemohli být osvojeni, umístění v některé z forem pěstounské péče či předání do péče jiných občanů než rodičů.

„Posláním dětských domovů je vytvořit v podmínkách kolektivního výchovného zařízení takové prostředí, které by co nejúčinněji přispívalo k harmonickému vývoji osobnosti mladého jedince, poskytovalo mu dostatek intimity, jistoty, pocit pevného zázemí a současně dostatek podnětů a možností k rozvíjení a uspokojování jeho citových potřeb.“
(Švancar, Buriánová, 1988, s.160)

Rodina je základní jednotkou lidského společenství. Doposud se nepodařilo vytvořit optimálnější instituci, v níž by děti získávaly potřebné citové zázemí, návyky a schopnosti orientovat se v sociálních vztazích, než je dobře fungující rodina. I když mají dětské domovy snahu co nejvíce napodobit život v rodině, zůstává rodina přesto ideálem, kterou nic nenahradí.

Dětské domovy nesou morálně před celou společností stejnou odpovědnost za výchovu nezletilých, jakou za jiných okolností mají rodiče. Naše společnost usiluje o vytváření optimálních podmínek pro tuto společensky mimořádně náročnou činnost. Role, kterou dětské domovy v životě mladého jedince sehrávají, je komplikovaná skutečností, že v řadě případů nelze překlenout a zahladit životní zkušenosti, které si dítě z předchozího negativně působícího nebo nedostatečně podnětného prostředí přineslo. Je třeba také usilovat o odstranění nedostatků v jeho sociálním a osobnostním vývoji a citlivě dítě připravovat

a vést k překonávání problémů plynoucích z jeho společensky výjimečného postavení. Někdy je nutno čelit i případným dalším negativním tendencím ze strany rodičů, neboť jejich rodičovská práva jsou v dnešní době omezena pouze tak, že rodič nesmí mít dítě ve vlastní péči. Jinak mu všechna rodičovská práva zůstávají.

Kritéria úspěšnosti ústavní výchovy nejsou jednoznačně stanovena. Posouzení výsledků náročného a dlouhodobého procesu výchovy v kolektivním zařízení není jednoduchou záležitostí. Nejpodstatnějším kritériem je totiž otázka, jak mladý člověk zúročí výsledky veškeré vynaložené péče a jak se dokáže zařadit do života společnosti, a to tak jednoduše zjistit nejde. (Švancar, Buriánová, 1988)

4.2 Vývoj dětských domovů v České republice

„Dětské domovy nejsou v naší společnosti institucí novou. Již školský zákon z roku 1869 pamatoval na zřizování ústavů pro děti vyžadující veřejnou péči a tyto ústavy přenechal zákonodárství zemskému.“ (Bušková, Musil, 1970, s.6)

Byly u nás budovány dávno před první světovou válkou i po ní. Měnila se však jejich organizační struktura, formy hmotného zajištění i obsah činnosti.

Za první předchůdce dnešních dětských domovů můžeme pokládat dřívější sirotčince a útulky, které byly budovány na ryze charitativním základě již koncem minulého století. Jejich zakladatelé a vydržovatelé byli zpočátku filantropicky cítící, hospodářsky dostatečně silní jedinci, zpravidla šlechtici nebo církev. Ústavy poskytovaly dětem nejnutnější zaopatření. Převládala náboženská výchova, děti pracovaly ve prospěch ústavu, školní výuce nebyla věnována dostatečná péče.

„Na přelomu století vstoupil mezi zakladatele a vydržovatele těchto zařízení veřejný prvek. Vznikaly sirotčince a útulky zakládané a vydržované obcemi. Neměly být již zařízeními vysloveně charitativními, ale přesto se nijak podstatně neodlišovaly od charitativních útulků soukromých a církevních, a velmi často ani nedosáhly jejich úrovně. Přes zemská ustanovení nařizující zemím, okresům a obcím tyto ústavy budovat, byl jejich počet naprosto nedostatečný a nestačil zaopatřit ani ty nejnutnější případy.“ (Švancar, Buriánová, 1988, s.162)

Dalším činitelem, který zakládal a udržoval zařízení tohoto typu, byly charitativní spolky. Spolkové ústavy vznikaly z obdobných principů jako ústavy soukromé a obecní, postupně však dostávaly stále víc ráz institucí veřejných a přejímaly péči o osiřelé děti neomezeně. (Švancar, Buriánová, 1988)

„Okresní péče o mládež začaly postupně a soustavně budovat síť okresních dětských domovů na pokrokovější základně, než byly staré sirotčince, což měl vyjadřovat také nový název – dětské domovy. Dětské domovy v tomto období byly budovány jako malé ústavy rodinného typu pro 15 – 25 dětí, v nichž si pěstounka-správkyně měla počínat jako matka těchto dětí. Život v nich v podstatě odpovídal situaci velké rodiny. Stinnou stránkou těchto zařízení byla nízká pedagogická kvalifikovanost personálu. Správkyní a současně vychovatelkou byla zpravidla tzv. pěstounka. Jen v několika málo dětských domovech byly pěstounky dvě. Pěstounky se připravovaly na svou funkci pouze praktickou instruktáží a hospitací v několika tzv. instruktážních dětských domovech, v nichž pracovaly zkušenější pěstounky-správkyně. Rozdílně bylo také vybavení a hospodaření jednotlivých domovů. Hospodaření bylo jen zčásti dotované státem, a tak byl provoz domova závislý na tom, kolik prostředků se podařilo získat různými dobročinnými akcemi, sbírkami a podniky.“ (Štejgrle, 1955, s.10)

Dětské domovy v tomto období zůstávaly i přes všechnu snahu okresních péčí o mládež ústavy především zaopatřovacími, sociálními. To se projevilo také v tom, že byly ve správě ministerstva sociální péče.

„Obrat v organizaci a pojetí péče o děti vyžadující z různých důvodů pomoc společnosti nastal až po druhé světové válce. Okresní péče o mládež jako poloveřejná instituce a jiné dobrovolné spolky byly zrušeny a jejich úkoly převzaly v roce 1949 národní výbory. Ústavní výchově, dosud závislé především na dobročinnosti, se tak dostalo pevného materiálního a právního zajištění. Dětské domovy přestaly být charitativními sociálními institucemi a staly se zařízeními výchovnými. Začleněním do školské soustavy získaly právní a organizační základnu pro další rozvoj.“ (Ludvík, 1958, s.14)

Jednu z nejpodstatnějších změn ve vývoji dětských domovů přineslo vydání ideového záměru ministerstva školství ČSR o koncepci dětských domovů v roce 1970, jehož postupná realizace byla umožněna vydáním organizačních směrnic pro dětské domovy, zvláštní výchovná a diagnostická zařízení. Zavádění nové koncepce dětských domovů souviselo

s podstatným zkvalitněním materiálních, sociálních i personálních podmínek, což se příznivě odrazilo ve výsledcích výchovně vzdělávací práce. Úpravy v organizaci těchto zařízení výrazně omezily časté a nežádoucí přesuny dětí a položily základy komplexní, systematické a všestranné péče o děti a mládež s nařízenou ústavní výchovou. (Švancar, Buriánová, 1988)

4.3 Druhy dětských domovů

Dětské domovy se dělí na domovy internátního a rodinného typu:

4.3.1 Dětské domovy internátního typu

Do dětských domovů internátního typu jsou umisťováni nezletilí jedinci s prognózou krátkodobého pobytu v domově, tedy i s perspektivou návratu do vlastního rodinného prostředí. Vzhledem k této skutečnosti jsou pozitivní vazby dítěte na rodinu dětským domovem respektovány, a pokud je to v zájmu dítěte, i přiměřeně podporovány a rozvíjeny. Ovlivňují-li rodiče či zákonní zástupci dítěte výchovný proces negativně, je ředitel domova oprávněn na určitou nezbytně nutnou dobu jejich návštěvy omezit.

4.3.2 Dětské domovy rodinného typu

„Naopak dětské domovy rodinného typu jsou určeny pro mládež, u níž se předpokládá dlouhodobý pobyt v dětském domově. U těchto nezletilých se rovněž předpokládá uvolněnost vazby na vlastní rodinu nebo nevhodnost styku s rodinou. Snahou tohoto typu dětského domova je vytvoření co nejoptimálnějších podmínek pro zdravý vývoj dítěte tak, aby nutná náhrada ztraceného vlastního rodinného zázemí byla co nejúčinnější.“ (Švancar, Buriánová, 1988, s.166)

Základní organizační jednotkou v dětském domově rodinného typu je rodinná buňka. Tato buňka je osmi až desetičlenná a tvoří ji kolektiv dětí, jehož způsob života i prostředí v dětském domově se podobají životu v rodině.

V rodinné buňce je věkově i pohlavně rozdílný kolektiv dětí a mládeže. Pečují o ně dva nebo tři stálí vychovatelé, kteří se podílejí na výchovném procesu a zajištění materiální péče.

Rodinná buňka v dětském domově hospodaří podle vlastního rozpočtu, který pro ni po dohodě s vychovateli rodinné buňky sestavuje ředitel dětského domova. Na hospodaření se podílí mládež zařazená do rodinné buňky. Z výchovných důvodů se předpokládá její účast při veškerých činnostech jako je stravování, úklid, péče o šatstvo a prádlo, úprava interiéru, plánování zájmové, oddechové a poznávací činnosti apod. Není účelem, aby vychovatelka prala, vařila, šila, ale aby se děti s pomocí vychovatelky učily veškerým dovednostem a zručnostem potřebným pro sebeobsluhu a pro pozdější samostatný život. (Švancar, Buriánová, 1988)

„Aktivní činnost, spoluúčast dítěte na materiálním zabezpečení buňky a na jejím hospodaření je jedním z významných a nenahraditelných výchovných momentů. Pouhým vysvětlováním nelze vypěstovat u dětí dobrý vztah k vlastnímu i společnému majetku, vytvářet společensky žádoucí postoj dětí k materiálním hodnotám.

Vykonávání domácích prací je společným úkolem celé buňky. Na dítě působí i celková atmosféra a příklad ostatních. Děti se přiměřeně podle svého věku a schopností učí hospodařit a pracovat jako v rodině. Výchovnou motivací pro mladší děti je i skutečnost, že vidí, jak pracuje vychovatelka-teta a starší děti – „sourozenci“. Rodinná buňka tedy vytváří určitou obdobu rodinných podmínek. Výsledky výchovné práce se z tohoto hlediska pozitivně projevují již v době pobytu dítěte v domově a jejich společenský význam vzrůstá po začlenění mladého člověka do samostatného života.“ (Švancar, Buriánová, 1988, s.167)

Kladem současné koncepce je skutečnost, že dětské domovy usilují o vytvoření co největšího prostoru pro respektování individuálních zájmů, o potlačení nadbytečného direktivního organizování a o dostatečné vlastní soukromí dítěte. Dostatek prostoru pro využití volného času však souvisí s dostatečně podnětným působením, aby se děti naučily rozvíjet své zájmy a záliby. Jsou jim umožněny i osobní kontakty se širším společenským prostředím, které přispívají k lepší integraci dítěte do společnosti. Dalším kladným bodem je i snaha co nejvíce přesouvat zájmovou činnost mimo dětský domov. Děti tak získávají nové osobní a sociální zkušenosti a zbavují se pocitu nejistoty a nedůvěry ve vlastní síly a schopnosti,

s nímž zpravidla do domova přicházejí. To, že se děti zapojují do různých činností, obohacuje citový život dětí a rozšiřuje jejich sociální zkušenosti.

4.4 Negativní stránky dětských domovů

Je sice patrný výrazný pozitivní posun zejména v oblasti metod práce a posílení individuálního přístupu k dětem, ale velké rezervy jsou v oblasti spolupráce s rodinou, je stále málo uskutečněných adopcí a pěstounských péčí a také se nedaří integrace dětí z dětského domova do společnosti. Změny práce souvisejí se změnami v celé společnosti. Děti se učí životu v demokratické zemi, zodpovědnosti za své jednání a chování. V současnosti mají děti po odchodu z dětského domova daleko větší existenční problémy než dříve. Je to dáno především zvýšenou nezaměstnaností a nedostupností jakéhokoliv bydlení. Z toho plyne větší inklinace k jejich zapojování do různých komunit bezdomovců, extrémistů, drogově závislých apod. Na tuto skutečnost je zapotřebí děti připravovat, řešení hledat ve správné volbě povolání a orientaci k pozitivním hodnotám.

„Po roce 1989 došlo k určitému režimovému uvolnění. Zhoršila se úroveň dětí, které do dětského domova přicházejí. Stále častěji se mezi dětmi objevuje sklon k násilnému jednání. Více se do dětských domovů dostávají děti ze sociálních důvodů, jejichž rodiče nemají práci a dostatek finančních prostředků, aby zvládali výchovu na patřičné úrovni. Vystal problém drog a jejich snadné přístupnosti. Současné děti v dětských domovech jsou mnohem méně než dříve ochotny i schopny podřízovat se autoritě dospělých.“ (Vocilka, 1999, s.259)

A jaké jsou největší problémy v práci dětských domovů? Mezi největší úskalí patří obtíže při získávání ubytování a pracovního uplatnění pro svěřence s ukončenou ústavní výchovou, vymáhání příspěvků na úhradu nákladů ústavní výchovy od rodičů, nedostatek finančních prostředků na provoz dětských domovů, nedostatky v legislativě, zvyšující se procento dětí s poruchami chování v dětských domovech, pozdní umístění dětí do dětských domovů, nezájem o spolupráci ze strany rodiny, velký počet dětí ve výchovné skupině, nedostatek kvalitních pedagogických pracovníků – mužů, feminizace, fluktuace pedagogického personálu, nižší nebo neúplná kvalifikace pedagogů, zdoluhavá a nekvalitní práce soudů,

celkově klesající úroveň přijímaných dětí atd. Pozornost si jistě zaslouží všechny uvedené problémy, ale některé jsou více nebo méně řešitelné. (Vocilka, 1999)

Problémem je umístění a uplatnění dětí se smyslovým či mentálním postižením, které se nechtějí nebo z různých důvodů nemohou vrátit do původních rodin a rozsah jejich postižení není tak velký, aby musely být umístěny do ústavů sociální péče. Je malá nabídka chráněných dílen, bytů, kde by tyto děti po skončení ústavní výchovy mohly bydlet, pracovat a byly by pod určitým dohledem.

„Obtížné je také vymáhání příspěvku na úhradu péče, které komplikuje komunikaci s rodinou. Další spolupráce a hledání možností, jak dítě vrátit zpět do rodinného prostředí, ztroskotává právě na tomto faktu. Většina z rodičů svěřenců patří do kategorie těch, kteří jsou osvobozeni od placení příspěvků. Protože však nepovažují za nutné prokazovat výši svých příjmů, narůstá dluh vůči zařízení. Problémem je i nemožnost provádět běžné právní úkony bez souhlasu zákonných zástupců.“ (Vocilka, 1999, s.260)

„Dalším problémem je to, že ve většině dětských domovů chybí dítěti soukromí, v naplánovaném programu je málo prostoru pro jeho iniciativu, individuální projev i zodpovědnost, pro získávání zkušeností potřebných pro život. Pokud si děti pamatují na vlastní rodinu, mají špatný vzor partnerských a rodičovských rolí, pokud si na ni nepamatují nebo v ní vůbec nežily, chybí jim představa, vzor i zkušenosti z rodinného života vůbec, což se pak projevuje negativně v jejich dospělosti. Nedokážou navázat kvalitní partnerské vztahy, také jejich vztah k dětem je oslabený, nedovedou děti skutečně milovat a vytvořit jim dobré prostředí. Velmi často jsou v kojeneckých ústavech a v dětských domovech děti těch rodičů, kteří sami vyrůstali v domovech nebo ve špatném, citově chladném prostředí.“ (Dunovský, Radvanová, Koluchová, 1979, s.46)

Nejhorší je však situace dětí po odchodu z dětských domovů. Zatímco ještě před nedávnem bylo možno najít pro svěřence práci, dnes již je to velmi obtížné. Děti po odchodu nemají kde bydlet. Domy na půl cesty jsou sice pomocí, ale pouze dočasnou a vlastní problém dětí neřeší.

I když odborníci oprávněně poukazují na vážné nedostatky dětských domovů, zejména jsou-li zařízením dlouhodobým, na jejich strnulý systém výchovné práce, která nemůže nahradit spořádanou rodinu a dobrou matku, na jejich izolovanost od života, nepřiměřenost výchovného prostředí a na nedostatek citových podnětů, přesto je zřejmé, že dětské domo-

vy poskytují neocenitelné služby dětem, jejichž rodina je rozvrácena a nemůže nebo nechce plnit své povinnosti. A na pedagogických pracovnících a vychovatelích spočívá velice nelehký úkol, zajistit dětem co nejlepší výchovu a dát jim do života všechno, co budou jednou potřebovat. (Prchal, 1976)

5 DĚTI Z DĚTSKÝCH DOMOVŮ A JEJICH ZAČLEŇOVÁNÍ DO SPOLEČNOSTI

Významnou oblast tvoří v mládí a v dospívání mezilidské styky a interakce. Mezilidské vztahy vystupují v dospívání jako činitel determinační i motivační, dospívající jsou jimi ovlivňováni, sami do nich aktivně vstupují, mnohé v nich hledají, mnoho od nich očekávají.

U každého chlapce nebo dívky můžeme sledovat se vzrůstajícím věkem i stále se zvyšující potřebu sdružovat se s mladými lidmi stejného nebo přibližně stejného věku, která se projevuje utvářením přátelských a kamarádských vztahů, touhou po účasti na společenském životě a v zájmu o společnost vrstevníků stejného i opačného pohlaví. (Čečetka, 1967)

5.1 Vrstevnické skupiny a prožívání mezilidských vztahů

„Vrstevnická skupina je pro dospívajícího přitažlivá v mnoha ohledech. Vrstevníci mohou nabídnout kooperaci, společné zážitky a možnosti sebeuplatnění, více se mezi nimi uplatňují vztahy rovnoprávnosti. Vrstevnická skupina umožňuje svým členům do značné míry pociťovat osobní nezávislost na dospělých lidech a zároveň jim dodává pocit opory a ochrany. Bývá loajálnější, často toleruje i chování, které dospělí neuznávají nebo odmítají. Společná činnost a úsilí podporují i vzájemnou soudržnost a pocit náležitosti k celku.“ (Taxová, 1987, s.132)

Dále vrstevnická skupina uspokojuje potřebu být někam přijat, mít ve skupině určitou prestiž. Tato potřeba se rozvíjí už od počátku školní docházky, v dospívání se však stává stále naléhavější, význam přijetí nebo odmítnutí roste. Je podporována zvýšenou sociabilitou, potřebou uznání a respektu k vlastní osobě. Vrstevnická skupina bývá v tomto ohledu méně náročná než některá očekávání a požadavky dospělých, často oceňuje i jiné vlastnosti a výkony. Spíše než jakákoli jiná formace uspokojuje i primárně biologickou a sekundárně psychickou potřebu uvolnění, relaxace, odreagování a zábavy, která vystupuje do popředí především v zátěžových situacích.

Vrstevnícká společnost také umožňuje různé procesy a formy sociálního srovnávání. Mladým lidem záleží na tom, jak na své přátele a kamarády působí a jak jsou jimi hodnoceni, v čem jsou oceňováni, v čem a na co narážejí. Usilují o to, aby si ve své skupině vypracovali určité postavení, aby získali sympatie, měli vliv, byli hodnoceni podle svých předností. Jednou z příčin vysokého ocenění vrstevníků je změna v hodnotících postojích dospívajících v souvislosti se změnou jejich vztahu k autoritě. Jako děti si více vážili toho, jak byli uznáváni, oceňováni a hodnoceni dospělými, ale později se dostávají s dospělými do stále častějších konfliktů. Touží tedy více po popularitě a ocenění u svých vrstevníků.

Vedle vrstevníckých vztahů, často však i v souvislosti s nimi, mají v dospívání značný význam vztahy přátelské. Snaha mít přátele a navazovat přátelství je pocíťována jako životní nutnost a nezbytnost, motivačně podporovaná potřebami intimního sblížení, účasti, porozumění a odezvy. Počínající vztahy milostné mají často stejnou nebo podobnou motivaci jako vztahy přátelské, přítelem se stává příslušník druhého pohlaví. Stále častěji se v nich však uplatňuje motivace erotická, ať už má povahu romantické lásky, hledání či navazování intimnějších kontaktů. (Taxová, 1987).

5.2 Obtížnost při navazování vztahů u dětí z dětských domovů

„U dětí, které dlouho musely žít v prostředí citově chudém, pozorujeme často, že mají vážné obtíže v citových vztazích na všech dalších vývojových stupních. Jen těžko se učí mít někoho rády a jen těžko mohou být někomu druhému citovou oporou. Je pravděpodobné, že takový mladý člověk získá za manželského partnera někoho podobného, komu na citové odevzvě nezáleží a kdo jí také asi není dobře schopen. (Matějček, 1989, s.38)

Ten, kdo prožije dětství nebo jeho velkou část v ústavu, není obvykle schopen navazovat kvalitní a trvalé citové vztahy a také jako rodič selhává, protože nemá dostatek vzorů rodičovského chování.

Dokazuje to také výzkum Lucké (1976), která zkoumala životní osudy 18 lidí, kteří už od útlého dětství vyrůstali v dětském domově. V době výzkumu bylo zkoumaným osobám (dvanácti ženám a šesti mužům) průměrně 26 let. Obtíže v mezilidských vztazích a v navazování kontaktů se ve větší míře objevily u všech. Ze šesti mužů byl v době výzkumu pouze jeden ženatý, ostatní nedokázali navázat partnerský vztah a ani o něj neusilovali.

Z žen zůstala svobodná jedna, sedm jich bylo vdaných, čtyři rozvedené, z toho tři již dvakrát. Obtíže v navazování kontaktů se projevily absencí přátelských vztahů (jen pět osob udalo, že mají přítelkyni či přítele). S přátelskými vztahy to bylo podobně i v zaměstnání. Střídání pracovišť se objevovalo mimořádně často. Tento jev byl většinou zdůvodňován nedostatečným nebo nevhodným navazováním kontaktů. (Lucká in Taxová, 1987).

Jak lze poznat podle výzkumu Lucké, tak lidé, kteří vyrůstali v dětském domově, mají velké problémy navázat kvalitní mezilidské vztahy. I když je zde časový rozdíl dlouhých 20 let a leccos se v dětských domovech změnilo, jedna zásadní věc je pořád stejná: nedostatek lásky, nedostatek citových podnětů, dětem chybí vzor úplné rodiny, nemají představu o tom, jak vypadá soužití mezi rodiči a mezi rodiči a dětmi. Nedostatek zkušeností z dobrého rodinného života se pak projevuje v jejich partnerských vztazích i v manželských a rodičovských postojích. Je u nich možno pozorovat lehkomyšlné navazování známostí, měnění partnerů, předčasné sexuální styky, nežádoucí otěhotnění, uzavírání manželství po zcela náhodných známostech, častější rozvodovost. Je to však začarovaný kruh, z něhož zatím není cesta ven, navzdory tomu, že dětský domov je velmi nedokonalá náhrada rodinné výchovy, přesto poskytuje útočiště a „domov“ mnoha a mnoha dětem, které by jinak neměly kam jít.

II. PRAKTICKÁ ČÁST

6 EMPIRICKÝ VÝZKUM ZAMĚŘENÝ NA ZJIŠŤOVÁNÍ POSTOJŮ STUDENTŮ K DĚTEM Z DĚTSKÝCH DOMOVŮ

6.1 Vymezení zkoumaného problému

Jaké mají studenti 3. ročníků střední zdravotnické a střední průmyslové školy povědomí o dětských domovech? Jak vnímají začleňování dětí z dětských domovů do společnosti, mezi vrstevníky?

6.2 Proč jsem si vybrala tento problém?

Při studiu literatury k bakalářské práci jsem našla zajímavý výzkum, který prováděla Lucká (1976) jako součást své diplomové práce. Zkoumala 12 dospělých lidí, kteří strávili dětství v dětském domově, a zjistila, že téměř všichni měli problémy navázat partnerské nebo přátelské vztahy. Nechala jsem se tímto výzkumem inspirovat, ale pojala jsem ho jinak. Ve svém výzkumu se chci zaměřit na děti, které vyrůstaly v normálních rodinách, a zjistit jednak to, jak ony vnímají začleňování dětí z DD mezi sebe, jestli v tom vidí problém nebo ne, a také to, jaké mají vlastně povědomí o dětských domovech.

6.3 Výzkumná metoda

Ke sběru dat, které umožňují získat potřebné informace, byla použita písemná forma zjišťování – anonymní dotazník, díky němuž lze hromadně a poměrně rychle zjistit informace. Některé otázky byly formulovány jako uzavřené, jiné však jako otevřené, protože jen pomocí otevřených otázek bylo možno získat názory respondentů.

Vzor dotazníku viz P I

6.4 Výzkumný vzorek

Bylo dotázáno 55 studentů ze Střední průmyslové školy ve Vsetíně a 45 studentů ze Střední zdravotnické školy ve Vsetíně. Záměrně byly zvoleny právě tyto dvě střední školy, protože lze porovnat téměř dívčí třídy a téměř chlapecké třídy (tzn., že mezi respondenty ze zdravotnické školy jsou pouze 3 chlapci, jinak dívky, a naopak mezi dotazovanými

z průmyslové školy je jen 1 dívka, jinak chlapci) a zjistit, zda mezi těmito dvěma školami bude nějaký patrný rozdíl v odpovědích.

6.5 Průběh výzkumu

Sběr dat byl realizován v měsíci dubnu. S respondenty nebylo jednáno osobně, dotazníky byly distribuovány ve spolupráci s řediteli škol. Vracené dotazníky pak byly zpracovány, nejdříve z každé školy zvlášť, aby bylo možné sledovat rozdíly, a poté dohromady, aby bylo vidět, co si o dané problematice studenti myslí.

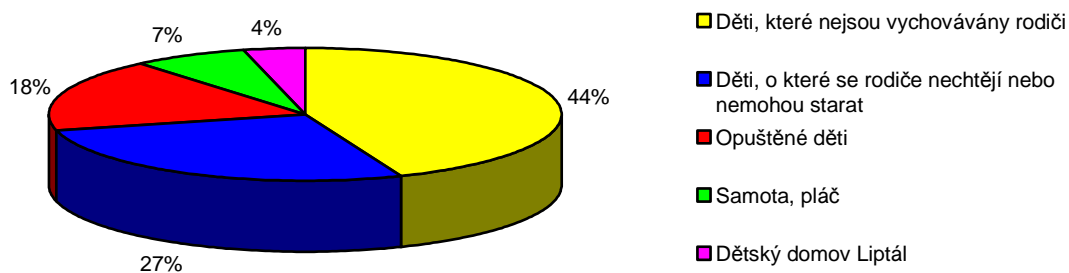
7 VYHODNOCENÍ DAT A ZÁVĚR VÝZKUMNÉ ČÁSTI

Výsledky šetření jsou vyhodnoceny zvlášť za jednotlivé školy. Pro lepší přehlednost je vždy uvedeno nejprve grafické vyjádření výsledku šetření za zdravotnickou školu, poté za průmyslovou školu.

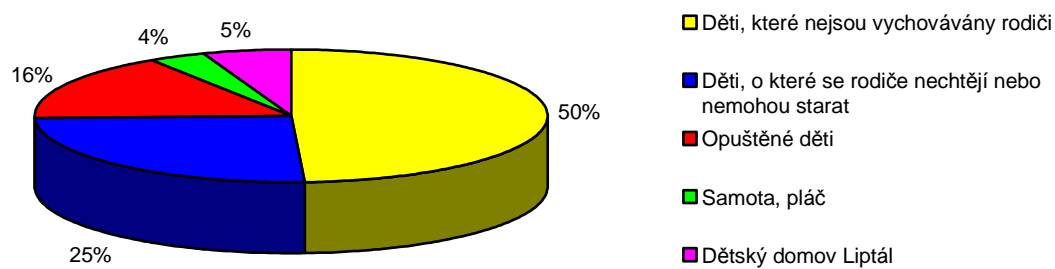
7.1 Vyhodnocení dat

Otázka č. 1: Když slyšíte pojem „dětský domov“, co Vás jako první napadne?

Graf 1 - SZŠ

Graf 1 - SPŠ

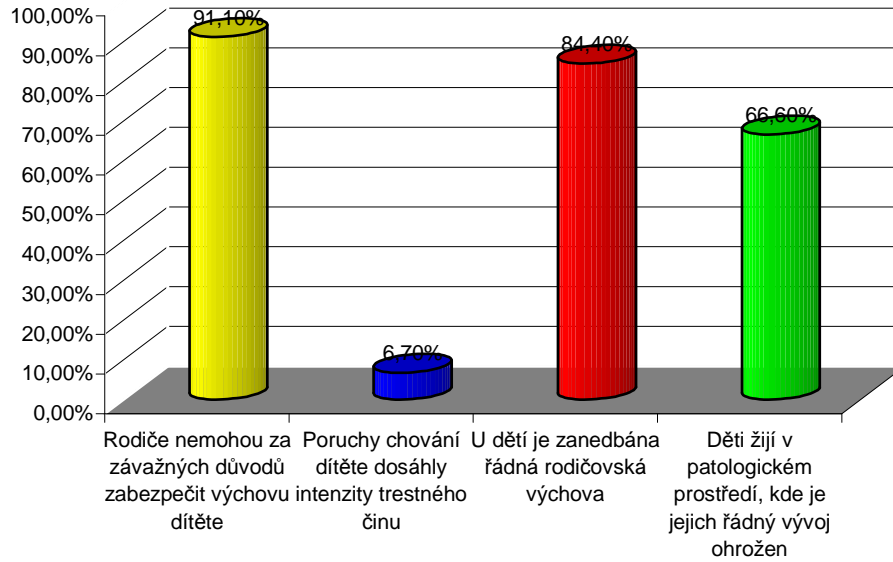

Tato otázka měla navést respondenty k zamyšlení nad problematikou dětských domovů. Jak lze vidět na obou grafech, odpovědi se ve všech případech téměř shodují, nejsou zde žádné velké rozdíly. Především ze dvou nejčtenějších odpovědí vyplývá, že studenti na obou školách mají určité poznatky o tom, co to dětský domov je, protože to dokázali celkem přesně charakterizovat. Je zajímavé, že si někteří studenti shodně vybavili i konkrétní dětský domov, který se nachází nedaleko od Vsetína.

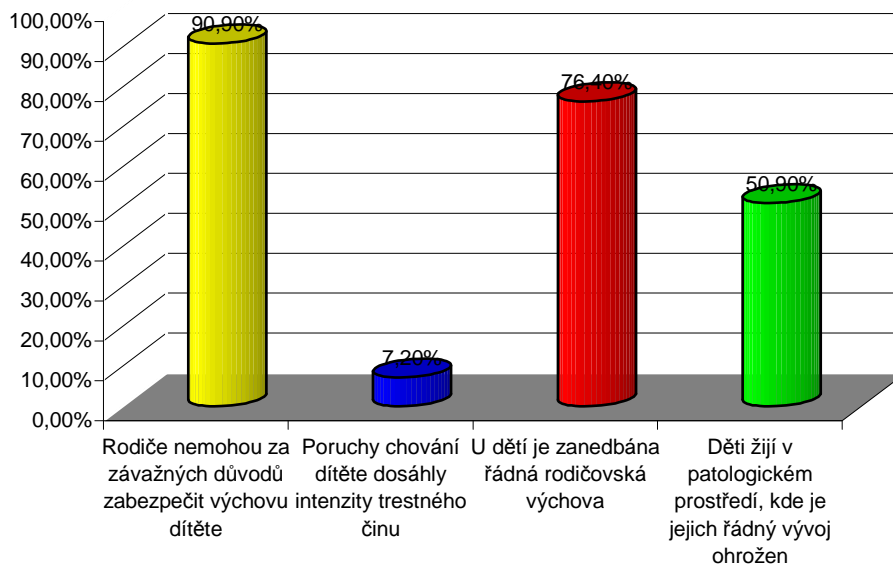

Otázka č. 2: V dětském domově se ocitají děti tehdy (možnost vybrat více odpovědí), pokud:

Graf 2 - SZŠ

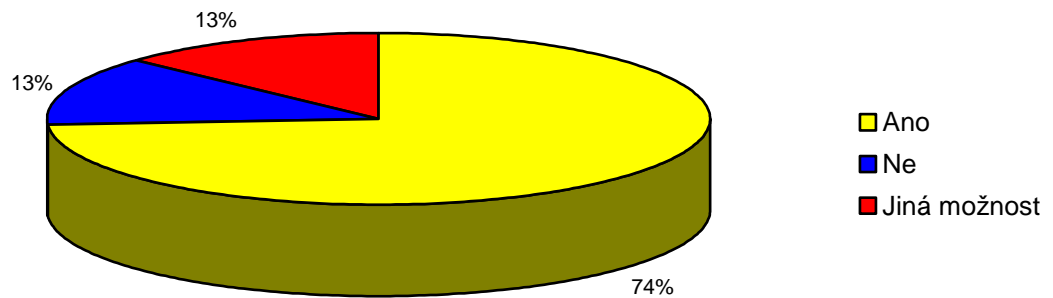
Graf 2 - SPŠ

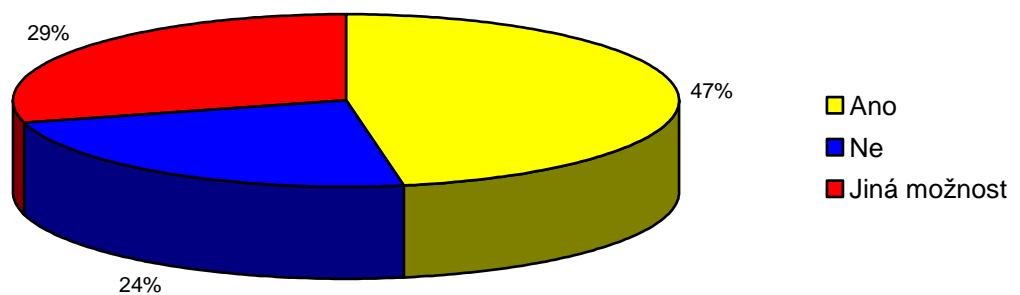
Studenti mohli vybrat u této otázky více odpovědí, správně měli vybrat odpovědi a), c), d). Proto mělo být u každé z těchto odpovědí 100%, odpověď b) neměl zatrnout nikdo. Nejvíce respondentů zaznačilo odpověď a), o něco méně respondentů označilo i odpověď c), ale nejtěžší to bylo u odpovědi d), s tou si vědělo rady nejméně studentů. Ale přesto mohu říct, že přibližně tři čtvrtiny studentů vědí, z jakých důvodů se děti v dětských domovech ocitají. Ale studenti zdravotnické školy jsou na tom procentuelně o něco lépe, nelze však zatím říci, že by byli více informováni.

Otázka č. 3: *Myslíte si, že je dobrým řešením umístění dítěte do dětského domova, pokud se rodiče o dítě nemohou nebo nechtějí starat?*

Graf 3 - SZŠ

Graf 3 - SPŠ

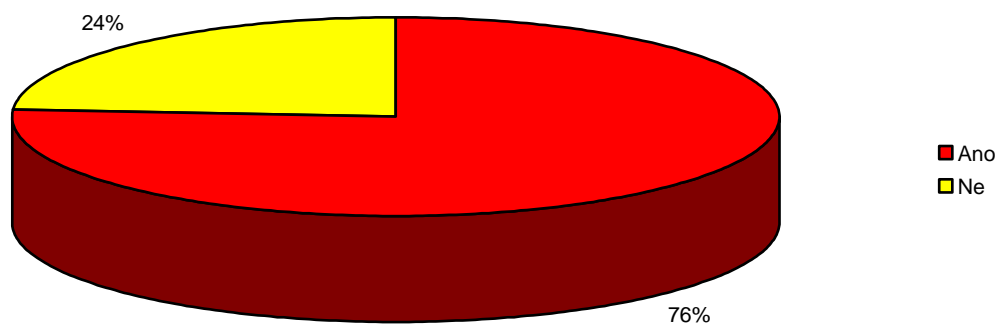

U třetí otázky už jsou patrné rozdíly v odpovědích, u první odpovědi téměř dvojnásobné. Téměř polovina studentů průmyslové školy, kde jsou především kluci, neshledávají umístění dítěte do dětského domova jako to nejlepší řešení, spíše zde byla navržena jiná řešení než umístit dítě do dětského domova. Návrhy jiných řešení, která se objevovala nejčastěji, uvádím zde:

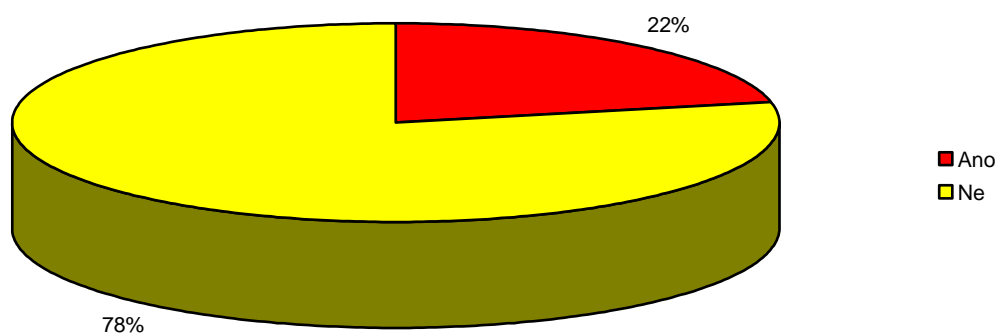
- dát dítě k prarodičům nebo k jiným nejbližším příbuzným, aby bylo v prostředí, které je pro něj známé;
- je také třeba znát názor dítěte, dítě by se mělo vyjádřit, kam ono samo chce jít, a podle toho pak postupovat dál;
- je třeba prošetřit konkrétní příčiny, které vedly k tomuto stavu, a jednat podle toho dál.

Otázka č. 4: *V posledních letech se u nás objevuje tendence proměnit dětské domovy na dětské domovy rodinného typu. Máte představu o tom, co je to dětský domov rodinného typu?*

Graf 4 - SZŠ

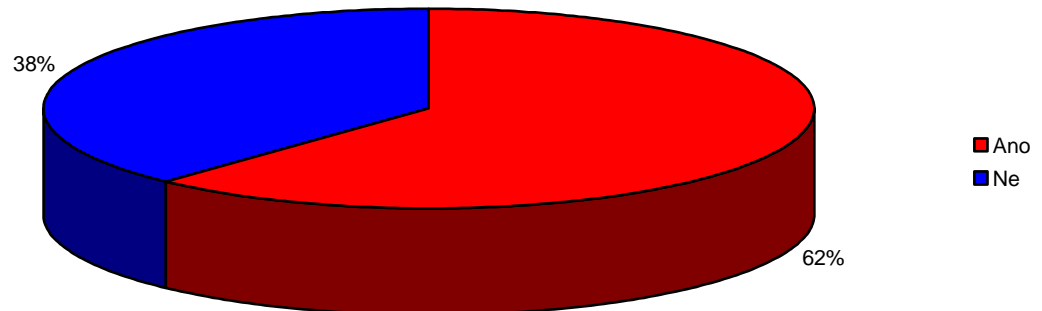
Graf 4 - SPŠ

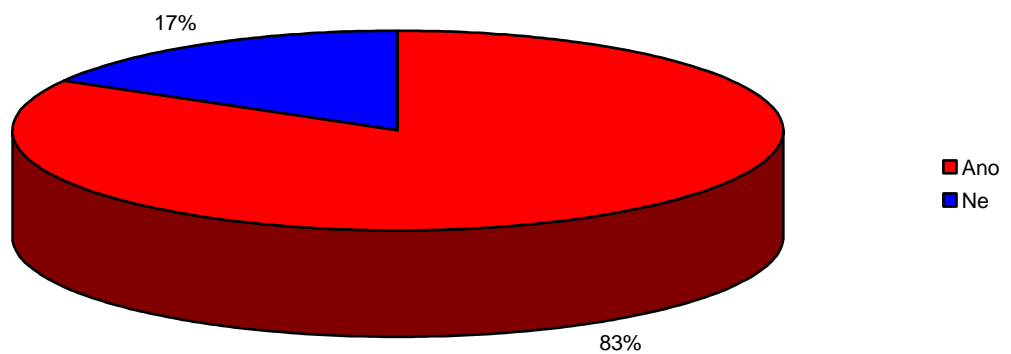
Vyhodnocené této otázky, alespoň pro mě, není překvapivý, očekávala jsem podobný výsledek. Jak je vidět na grafech, studenti na zdravotnické škole mají větší přehled (už v druhé otázce) o organizaci dětského domova. Je to bezpochyby hlavně proto, že studují obor, který má o hodně blíže humanitním vědám než technicky založené obory. Zase na druhou stranu, pokud měli nalézat nová řešení (viz otázka 3), tak na tom byli lépe studenti průmyslové školy, možná proto, že jsou zvyklí vymýšlet nové postupy.

Otázka č. 5: *Myslíte si, že dětský domov rodinného typu je nejvhodnější forma náhrady rodinné výchovy?*

Graf 5 - SZŠ

Graf 5 - SPŠ

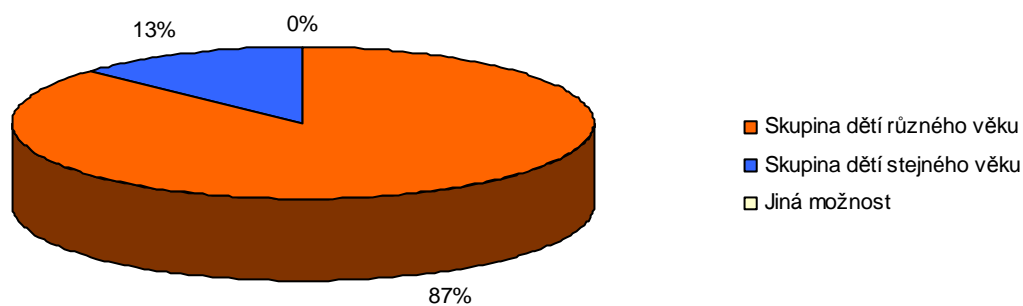
Z páté otázky lze vyčíst, že skoro tři čtvrtiny respondentů z těch, co odpověděli ano na otázku předešlou, shledávají dětský domov rodinného typu jako nejvhodnější náhradu za rodinné prostředí. Zde jsou důvody, které studenti nejčastěji uváděli:

- dítěti se vychovatelé budou více věnovat, větší prostor pro individuální přístup;
- starší děti se naučí mít zodpovědnost za mladší děti a ty naopak budou mít ve starších dětech vzor;
- děti mají lepší představu o chodu domácnosti, jsou lépe připraveni na samostatný život;
- rodinu nic nenahradí, ale tyto dětské domovy dětem alespoň přiblíží rodinné prostředí, které jim chybí, a poskytnou mu lásku, která jim byla odepřena;
- prostředí v dětském domově je přirozenější.

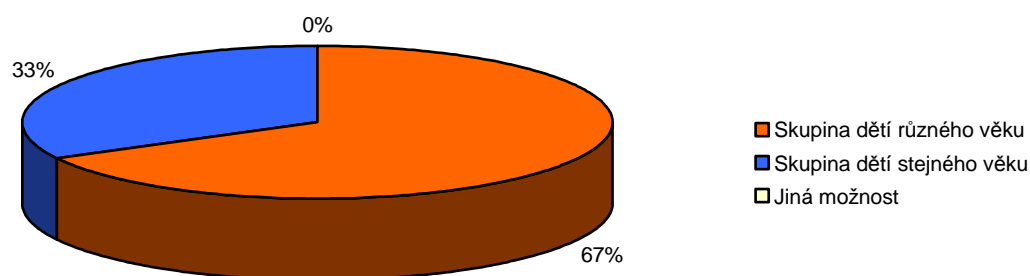

- **Otázka č. 6:** Každý dětský domov se skládá z určitého počtu rodinných skupin, do nichž jsou děti rozděleny. Myslíte si, že je vhodné, aby se skupiny skládaly z dětí různého věku?

Graf 6 - SZŠ

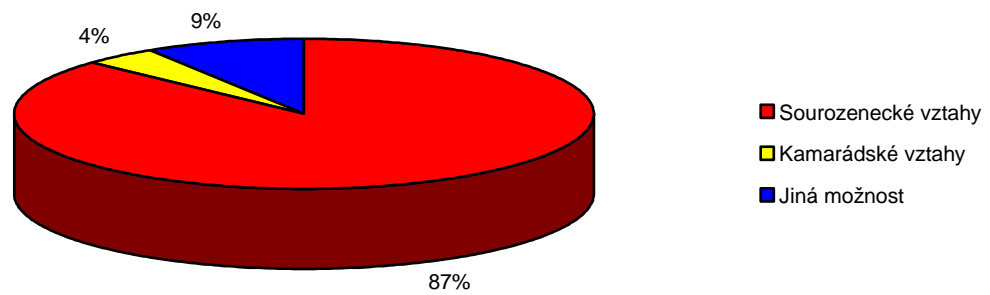
Graf 6 - SPŠ

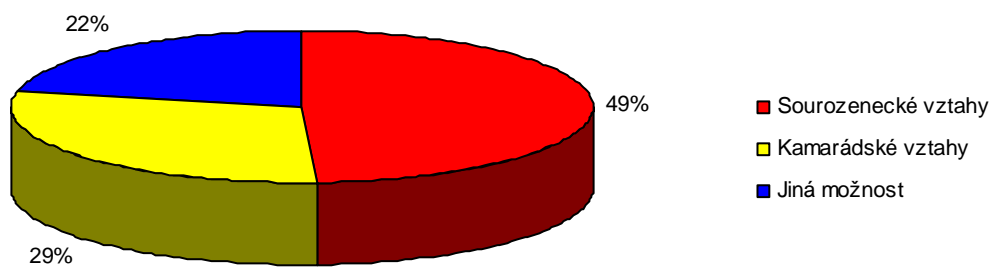
V otázce č. 6 se studenti v odpovědích také moc nelišili, výsledky ukazují, že opět skoro tři čtvrtiny dotazovaných shledává skupiny dětí různého věku jako více přínosné. Určitě je tato struktura dětských domovů vhodnější, působí to více jako rodina a ne jako školní prostředí, protože v rodině také nejsou všechny děti stejného věku.

Otázka č. 7: Jaké vztahy jsou podle Vašeho názoru mezi dětmi v dětském domově?

Graf 7 - SZŠ

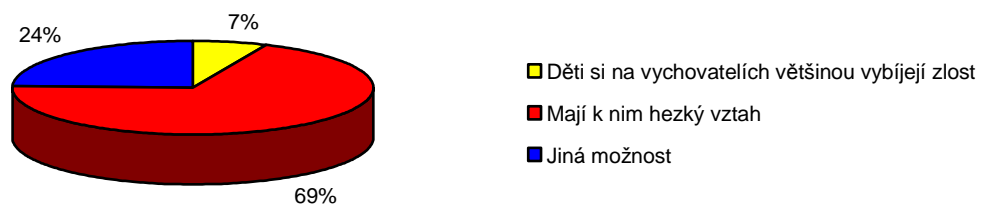
Graf 7 - SPŠ

Z této otázky je patrné, že názory studenti průmyslové a zdravotní školy se opět liší. Téměř všichni studenti se zdravotnické školy vnímají vztahy mezi dětmi v dětských domovech jako velmi silné, skoro sourozenecké vazby. Na rozdíl od studentů průmyslové školy, kde si jen polovina dotazovaných myslí, že jsou zde sourozenecké vztahy, další čtvrtina shledává vztahy mezi dětmi v DD pouze jako přátelské a velké procento také uvádělo, že se tam může objevovat především rivalita a žárlivost, a také šikana.

Otázka č. 8: Jaké jsou podle Vás vztahy dětí k vychovatelkám a vychovatelům?

Graf 8 - SZŠ

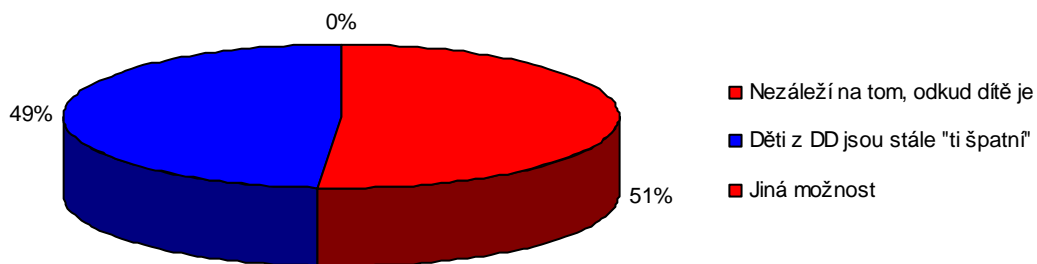
Graf 8 - SPŠ

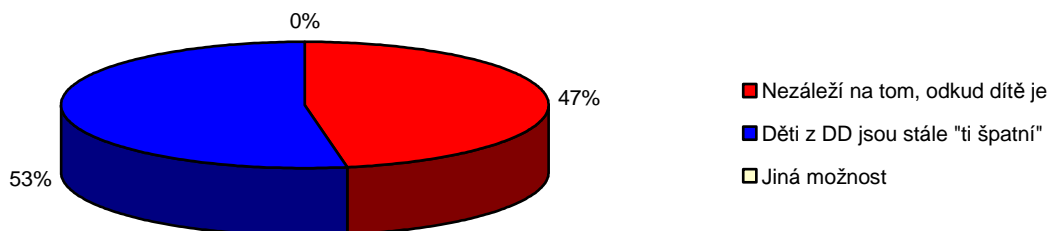
Na otázku č. 8 odpovídali studenti obou škol shodně. Nejvíce studentů si myslí, že děti mají k vychovatelům pěkný vztah, někteří také uvedli, že je děti vnímají jako své vzory, jako náhradní rodiče, jako nejbližší příbuzné, jako někoho, za kým mohou přijít s jakýmkoli problémem. Jen zanedbatelné procento respondentů uvedlo, že děti si na vychovatelkách vybíjejí svou zlost, chovají se k nim arogantně, jako by vychovatelé mohli za to, že děti musely být umístěny do dětského domova.

Otázka č. 9: Co si myslíte o začleňování dětí z dětského domova do běžného života a mezi děti, které vyrůstají v rodinách?

Graf 9 - SZŠ

Graf 9 - SPŠ

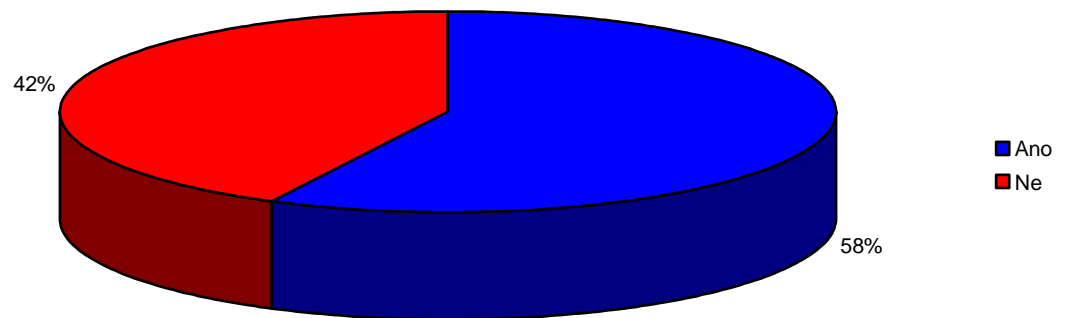

Výsledky otázky č. 9 jsou opět velmi podobné, polovina respondentů je toho názoru, že dnešní doba už neklade důraz na to, odkud dítě pochází, jestli vyrůstalo v rodině nebo ne, více záleží na tom, jaké dítě je a jak se chová. Druhá polovina zastává ten názor, že i v dnešní tolerantní společnosti stále existují lidé, kteří trpí předsudky, že děti pocházející z dětských domovů jsou „ti špatní“. I když to byla otázka, která měla zjišťovat názory celé společnosti, myslím si, že se v těchto názorech určitě trochu odrazily vlastní postoje studentů.

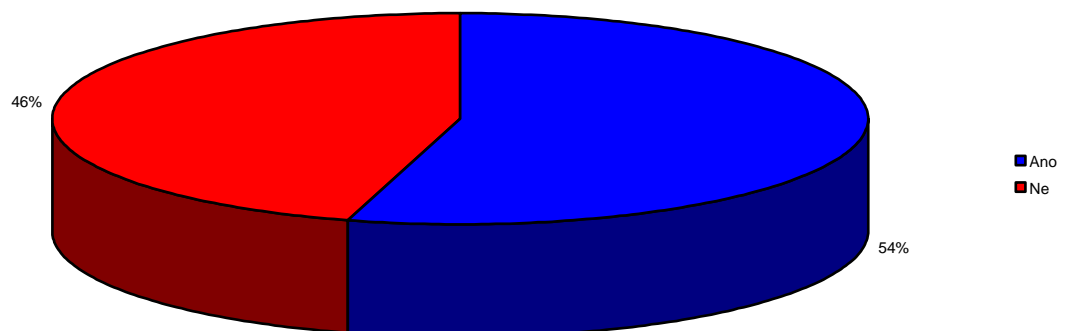

Otázka č. 10: *Myslíte si, že se dětem z dětského domova hůře hledají přátelé a partneři?*

Graf 10 - SZŠ

Graf 10 - SPŠ

U otázky č. 10 jsou studenti názorově rozdělení na dvě poloviny. Podle mého názoru, i v těchto odpovědích lze pozorovat to, jak oni se oni sami staví k začleňování dětí z dětského domova mezi sebe.

Zde jsou uvedeny překážky, které respondenti uváděli jako důvody, proč se dětem z DD hůře hledají přátelé:

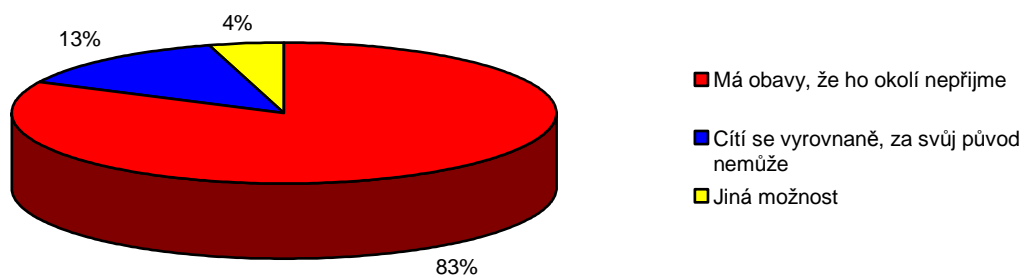
- v lidech je stále zakořeněna nedůvěra;
- hodně lidí má ten názor, že děti z DD jsou „ty špatné“;
- špatné zážitky z dětství negativně ovlivňují navazování vztahů;
- jsou neustále v kontaktu se stejnými lidmi, mají menší kontakt s vnějším okolím;
- nelze říct, co od nich čekat, zda nebudou jako rodiče;
- nemají start do života jako jiní, chybí jim rodinné zázemí;
- proti mohou být také rodiče dětí, které s nimi kamarádí.

Důvody, které studenti uváděli případně, že se dětem z DD přátelé hůře nehledají, že je to stejné jako u kohokoli jiného:

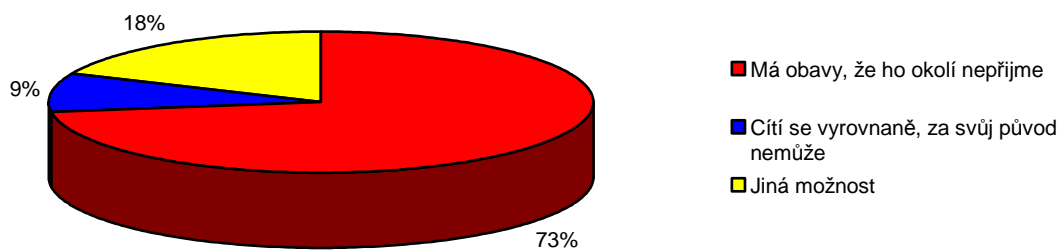
- nezáleží na tom, odkud dítě pochází, ale záleží na jeho osobnosti, na chování;
- jsou zvyklé na společnost různých lidí;
- více si cení vztahů, hledají přátelství více než ostatní děti.

- **Otázka č. 11:** *Jak se podle Vás cítí dítě, když má říci svému okolí (např. ve třídě, v zájmovém kroužku), že pochází z dětského domova?*

Graf 11 - SZŠ

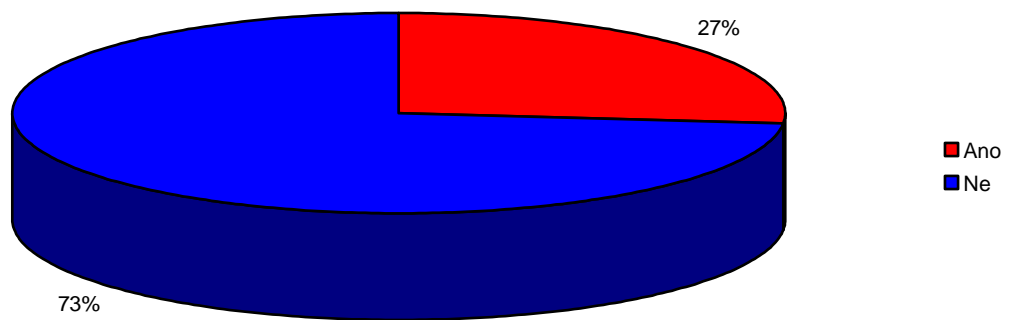
Graf 11 - SPŠ

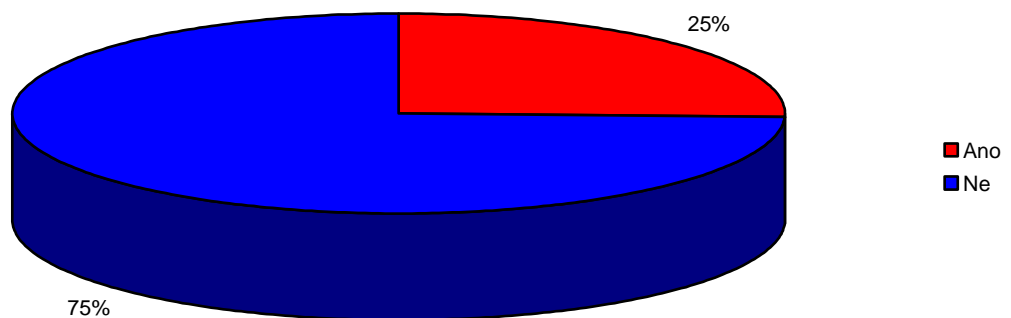
Z výsledků otázky č. 11 je opět patrné, že více jak tři čtvrtiny dotazovaných si myslí, že pokud má dítě říct svůj původ, tak má pocity smíšené, má obavy, že se mu ostatní budou posmívat, nebudou se s ním chtít kvůli jeho původu bavit, budou se vyptávat na důvody, proč je v DD a také se stydí, že pochází právě odtud.

Otázka č. 12: *Myslíte si, že když dítě opustí po dosažení 18 let dětský domov a přestane mít nálepku „ten z dětského domova“, přestane mít problémy s navazováním přátelských a partnerských vztahů?*

Graf 12 - SZŠ

Graf 12 - SPŠ

Z grafů odpovědí na otázku č. 12 lze jednoznačně vidět, že většina studentů si myslí, že i když dítě v 18 letech opustí DD, přesto bude mít stále problémy při navazování přátelství a partnerství.

Zde jsou důvody, které studenti uvedli tehdy, pokud ani po odchodu z DD dítě nepřestane mít problémy při navazování kontaktů:

- trvalé následky výchovy v DD;
- nikdo ho na život pořádně nepřipravil;
- žil v uzavřené společnosti, na kterou si zvykl;
- nemá se na koho obrátit v těžkých chvílích, pokud má problémy.

Uvádím důvody, které studenti uváděli v případě, že dítě po odchodu z DD přestane mít problémy s navazováním vztahů:

- dospělí to pochopí lépe než děti;
- začne vlastní život podle sebe, nikdo ho nebude ovlivňovat a nařizovat mu, co má dělat;
- sice vyrůstal bez rodičů, ale je zase více samostatný, více se musí spoléhat sám na sebe;
- pokud má co nabídnout, je jedno, odkud pochází.

7.2 Závěr výzkumné části

Po zpracování a vyhodnocení dat bylo zjištěno, že studenti zdravotnické školy se lépe orientovali v teoretických otázkách a měli větší přehled o struktuře a organizace dětských domovů. Jak už bylo zmíněno, je to tím, že obory jako zdravotní sestra mají mnohem blíže k humanitním oborům a je zřejmé, že i o problematice dětských domovů budou vědět více než studenti technicky založených oborů.

Avšak při zpracovávání odpovědí, kde měli studenti možnost vyjádřit své vlastní názory, byla vidět větší různorodost a také kreativita právě spíše u studentů, kteří se věnují technickým oborům. Bylo to překvapivé zjištění, očekávání bylo takové, že se budou více vyjadřovat studenti zdravotnické školy, především proto, že jsou tam hlavně dívky, které to budou vyplňovat zodpovědněji. Ale výzkumem bylo prokázáno, že nezáleží na pohlaví, že je to dáno spíše studijním zaměřením.

Lze říct, že i když byly mezi oběma školami u některých odpovědí patrné rozdíly, celkově se studenti nijak významně v odpovědích nelišili, nebyly zde shledány žádné závratné rozdíly.

Co se týká postojů studentů k začleňování dětí z dětských domovů do společnosti, byl bohužel potvrzen můj předpoklad, že studenti shledají výchovu v dětském domově jako překážku pro navazování přátelských a partnerských vztahů.

Také mohu říci, že jsem byla překvapena vstřícností a ochotou studentů, kteří dotazník vyplňovali. Neočekávala jsem, že to budou brát tak zodpovědně a opravdu to vyplní tak, abych mohla všechna data použít.

ZÁVĚR

V bakalářské práci jsem se zabývala problematikou dětských domovů a také začleňování dětí z dětských domovů do společnosti. Cílem teoretické části bylo popsat dětské domovy, jaké mají dopady na děti, které v takovém zařízení vyrůstají nebo vyrůstaly a také poukázat na nelehké zapojení těchto dětí mezi své vrstevníky. Splnit cíl práce se mi podle mého názoru podařilo. Avšak teoretická část práce uvádí nezbytné poznatky, které byly utříděny tak, aby se staly východiskem pro výzkumnou část, resp. aby s výzkumnou částí tvořily jednotný celek.

Svým výzkumem jsem se zaměřila na postoje, které zaujímají studenti 3. ročníků středních škol ve vztahu k dětem pocházejícím z dětských domovů. Podle shromážděných dat a jejich vyhodnocení se ukázalo, že převážná většina studentů vnímá výchovu a dětství strávené v dětském domově jako nemalou překážku při navazování přátelských a partnerských vztahů. Podle mého názoru studenti odpovídali také podle toho, jak to cítí oni sami, ne pouze jak to vidí všeobecně.

Zajímalo mě také, jaký přehled mají o dětských domovech, o jejich organizaci a také co si myslí o vztazích uvnitř dětského domova. Při těchto otázkách se projevíly rozdíly mezi oběma školami, což se však dalo předpokládat. Ale obecně lze říci, přibližně tři čtvrtiny dotazovaných studentů jsou dostatečně informováni o zkoumané problematice.

Zpracování bakalářské práce právě na toto téma pro mě bylo velkým přínosem, měla jsem možnost ujasnit si poznatky o ústavní výchově a dětských domovech a doplnit je o nové informace. Věřím, že pokud se v budoucnu do takového zařízení dostanu, tak své poznatky určitě využiji, ne jen ty teoretické, ale především ty praktické.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

- [1] BUŠKOVÁ, M., MUSIL, J. *Koncepce dětských domovů*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1970.
- [2] ČÁP, J. *Psychologie pro učitele*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1983.
- [3] ČEČETKA, J. *Medzil'udské vzťahy a zeskupovanie mládeže*. Bratislava: Státní pedagogické nakladatelství, 1967.
- [4] DUNOVSKÝ, J., RADVANOVÁ, S., KOLUCHOVÁ, J. *Výchova dětí v náhradní rodinné péči*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1979.
- [5] LUDVÍK, F. *Ústavní a ochranná výchova dětí a mládeže*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1958.
- [6] MATĚJČEK, Z. *Rodiče a děti*. Praha: Avicenum, 1989.
- [7] MATĚJČEK, Z. *Náhradní rodinná péče*. Praha: Portál, 1999. ISBN 80-7178-304-8.
- [8] MATĚJČEK, Z., KOLUCHOVÁ, J. *Osvojení a pěstounská péče*. Praha: Portál, 2002. ISBN 80-7178-637-3.
- [9] PRCHAL, J. *Vychováváme děti*. Praha: Práce, 1976.

- [10] RADVANOVÁ, S., KOLUCHOVÁ, J., DUNOVSKÝ, J. *Výchova dětí v náhradní rodinné péči*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1980.
- [11] ŠTEJGRLE, L. *Výchova v dětských domovech pro děti školního věku*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1955.
- [12] ŠVANCAR, Z., BURIÁNOVÁ, J. *Speciálně pedagogické problémy ústavní a ochranné výchovy*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1988.
- [13] TAXOVÁ, J. *Pedagogicko-psychologické zvláštnosti dospívání*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1987.
- [14] VOCILKA, M. *Dětské domovy v České republice*. Praha: Aula, 1999. ISBN 80-902667-6-2.

SEZNAM POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK

- DD Dětský domov
- SZŠ Střední zdravotnická škola
- SPŠ Střední průmyslová škola

SEZNAM PŘÍLOH

PI: Dotazník

PŘÍLOHA P I: DOTAZNÍK

Milá studentko, milý studente,

jsm studentkou 3. ročníku Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně (obor Sociální pedagogika) a ráda bych Vás požádala o vyplnění tohoto krátkého dotazníku, který je součástí mé bakalářské práce o dětských domovech. Vaše odpovědi mi pomohou zjistit, jaké povědomí mají dospívající lidé o dětských domovech a také jak děti z dětských domovů vnímají a jaké postoje k nim zaujmají.

V dotazníku se nacházejí otázky uzavřené a otevřené. U uzavřených otázek máte na výběr z několika možností odpovědí. Zakroužkujte, prosím jednu z nabízených variant odpovědí. V případě otevřených otázek napište svůj vlastní názor.

Děkuji Vám za Vaši spolupráci a za čas, který věnujete vyplnění tohoto dotazníku.

Kateřina Ludvová

Pohlaví: muž   žena

Věk:.....

Škola:.....

Ročník:.....

1. Když slyšíte pojem „dětský domov“, co Vás jako první napadne?

.....
.....

2. V dětském domově se ocitají děti tehdy (možnost vybrat více odpovědí),

- a) pokud rodiče nemohou ze závažných důvodů zabezpečit výchovu dítěte;
- b) pokud poruchy chování dítěte dosáhly intenzity trestného činu;
- c) pokud je u dětí zanedbána řádná rodičovská výchova;
- d) pokud žijí v patologickém prostředí, kde je jejich řádný vývoj ohrožen

3. Myslíte si, že je dobrým řešením umístění dítěte do dětského domova, pokud se rodiče o dítě nemohou nebo nechtějí starat?

a) Ano, čím dříve bude z prostředí, kde je v ohrožení, tím lépe

b) Ne, dítě po hrozných zážitcích v rodině musí „svůj domov“ opustit a jít do neznámého prostředí, což je další nepříjemný zážitek

c) Máte jiný názor? Jaký?

.....
.....

4. V posledních letech se u nás objevuje tendence proměnit dětské domovy na dětské domovy rodinného typu. Máte představu o tom, co je to dětský domov rodinného typu?

.....
.....

5. Myslíte si, že dětský domov rodinného typu je nejvhodnější forma náhrady rodinné výchovy?

a) Spíše ano a proč?

.....
.....

b) Spíše ne a proč?

.....
.....

6. Každý dětský domov se skládá z určitého počtu rodinných skupin, do nichž jsou děti rozděleny. Myslíte si, že je vhodné, aby se skupiny skládaly z dětí různého věku?

a) Pro všechny děti ve skupině je to určitě lepší, mohou se od ostatních dětí hodně naučit

b) Byla by lepší věkově homogenní skupina, děti si takto budou lépe rozumět

c) Jiná možnost:

.....
.....

7. Jaké vztahy jsou podle Vašeho názoru mezi dětmi v dětském domově?

a) Mezi dětmi převládají téměř sourozenecké vztahy

b) Vztahy jsou jen na úrovni kamarádské, žádné silnější citové vazby mezi dětmi nejsou

c) Jiná možnost:

.....
.....

8. Jaké jsou podle Vás vztahy dětí k vychovatelkám a vychovatelům?
- Svalují na ně vinu, že jsou tady, vybíjejí si na nich zlost, právě vychovatelé mohou za jejich problémy
  - Mají k nim hezký vztah, snaží se, aby je měly vychovatelky o něco raději než ostatní děti
  - Jiná možnost:
.....
.....
9. Co si myslíte o začleňování dětí z dětského domova do běžného života a mezi děti, které vyrůstají v rodinách?
- Dnešní doba už neklade důraz na to, odkud dítě pochází, ale jaké je
  - Najdou se lidé, kteří jim přisuzují nálepku „ten z dětského domova“ a také se k němu tak chovají
  - Jiná možnost:
.....
.....
10. Myslíte si, že se dětem z dětského domova hůře hledají přátelé a partneři?
- Spíš ano – proč?
.....
.....
  - Spíš ne – proč?
.....
.....
11. Jak se podle Vás cítí dítě, když má říci svému okolí (např. ve třídě, v zájmovém kroužku), že pochází z dětského domova?
- Má obavy, že ho okolí nepřijme a bude se ho stranit
  - Cítí se klidně a vyrovnaně, vždyť to není ostuda a za svůj původ nemůže
  - Jiná možnost:
.....
.....
12. Myslíte si, že když dítě opustí po dosažení 18 let dětský domov a přestane mít nálepku „ten z dětského domova“, přestane mít problémy s navazováním přátelských a partnerských vztahů?
- Ano – proč?
.....
  - Ne – proč?
.....